

Een finaalneolithische potbeker op het Aquafin tracé te Hansbeke - Voordestraat (gemeente Nevele, provincie Oost-Vlaanderen)

Johan HOORNE, Joris SERGANT, Mathieu BOUDIN,
Evelien Taelman, David VANHEE & Mark VAN STRYDONCK

Samenvatting

Te Hansbeke werd een groot fragment van een finaalneolithische potbeker aangetroffen in een (antropogene of natuurlijke) kuil evenals een beperkte hoeveelheid houtskool. Een ^{14}C -datering op houtskool leverde een datering op van 3860 ± 30 BP of 2470-2200 calBC (95,4 % *probability*).

Trefwoorden: Hansbeke, Voordestraat, gemeente Nevele, provincie Oost-Vlaanderen (B), finaalneolithische potbeker, antropogene / natuurlijke kuil, ^{14}C -datering.

1. Inleiding

In januari 2009 werden de graafwerken in het kader van de aanleg van een Aquafin collector te Hansbeke - Voordestraat archeologisch begeleid door geregelde werfcontroles uitgevoerd door de Kale-Leie Archeologische Dienst, waarna vijf zones werden geselecteerd voor verder onderzoek door middel van opgraving in de loop van februari 2009 (Hoorne *et al.*, 2009). Tijdens het onderzoek op deze 4 km lange en gemiddeld 8 m brede werksleuf werden sporen uit de Romeinse periode en de middeleeuwen aangesneden en, meer verrassend, ook een context met finaalneolithisch materiaal.

Dit spoor (fig. 1) bevindt zich in zone I, gelegen langs de Voordestraat te Hansbeke, en is volgens de Lambertcoördinaten ingeplant op X: 92,613 en Y:196,684. De zone ligt op de flank van een opduiking die amper in het landschap herkenbaar is met een Pcc-bodem (licht zandlemige bodem met matig droge drainage). Tijdens het terreinwerk bleek deze echter toch een grote zandige fractie te bevatten.

2. Een ondiepe, deels verstoorde structuur

De sleuf van ongeveer 8 m breed is langs oostelijke zijde over een breedte van ongeveer 2 m verstoord over de gehele lengte door een recente perceelsgracht. Tegen deze verstoring ligt een zone met een aantal natuurlijke grondsporen (windvallen), een ongedateerde gracht en een (antropogene of natuurlijke?) kuil. Deze kuil bevindt zich op ongeveer 5 m ten noordwesten van de gracht, die wel een andere vulling en aflijning vertoont. Het spoor bleek vrij moeilijk af te

lijnen, ook al door de recente verstoringen die de structuur deels oversnijden. Het betreft een afgerond rechthoekig tot ovaal grondspoor (met onregelmatige zuidelijke zijde) dat 1,75 bij 1 m meet en N-Z georiënteerd is. De bodem is vlak maar loopt schuin af naar het noorden met een maximale bewaarde diepte van 8 tot 10 cm onder het opgravingsvlak. Het spoor is erg gebioturbeerd en ook in profiel niet scherp aflijnbaar.

3. Aardewerk

Aan de oppervlakte van de kuil waren reeds twee grote schervenensembles, gebroken maar schijnbaar nog in verband, zichtbaar. Bij het opgraven bleek het om twee passende groepen rand- en schouder-scherven van eenzelfde pot te gaan. Deze twee groepen konden aan elkaar gepast worden tot één profiel door een aantal losse scherven. Het lijkt alsof de pot op zijn zijkant lag op de bodem van de kuil en dat hierdoor de onderste zijde redelijk bewaard is gebleven.

In totaal werden 14 randen (1.061 g) en 130 wandfragmenten (3.502 g) gerecupereerd. Deze 144 scherven behoren allen toe tot een recipiënt met een vrij grote opening van 35 cm diameter (fig. 2). De bodem ontbreekt maar de minstens 32 cm hoge pot vertoont een klokvorm. Het aardewerk is vrij hard gebakken en vertoont aan het oppervlak een oranjebruine kleur terwijl in doorsnede een donkere tot zwarte kern waarneembaar is. De verschralling is vrij fijn en verzorgd met zeer kleine stukjes schervengruis en een minieme fractie organisch materiaal. Over het algemeen lijkt de pot van hoogstaande kwaliteit te zijn. Het oppervlak is versierd met nagelindrukken die paarsgewijs werden aangebracht, één naar

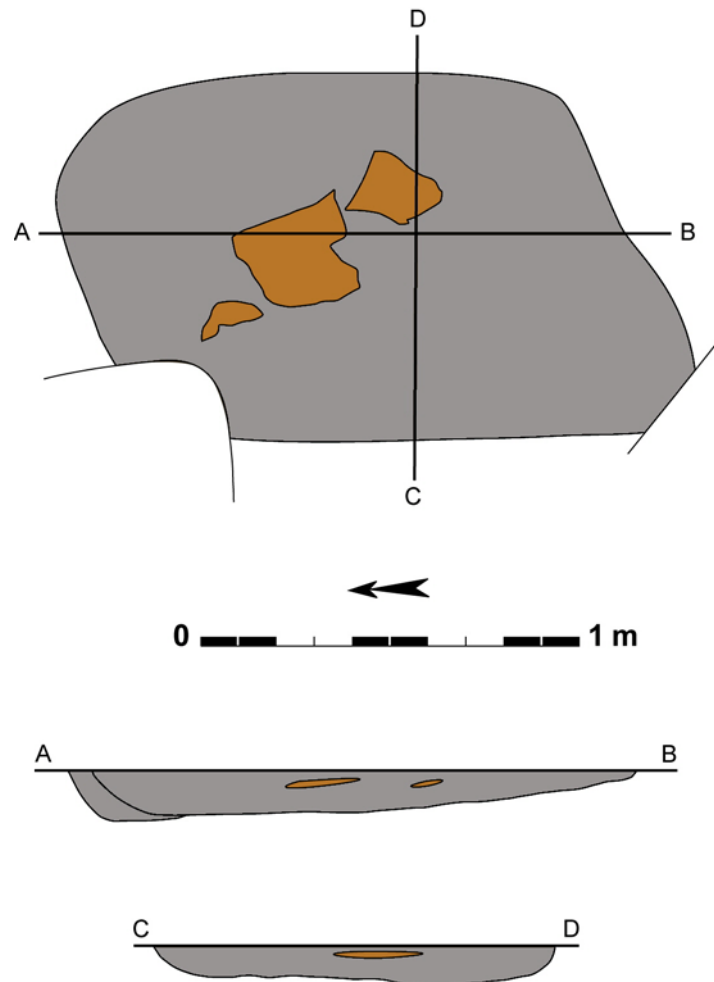

Fig. 1 — Hansbeke (Nevele): grondplan en coupetekeningen (1/20) van kuil I.1.

linksboven hellend, de andere naar rechtsboven in onregelmatige (schuine) verticale lijnen. Deze indrukken komen voor vanaf twee centimeter onder de rand tot net aan de buik en verschillen erg in densiteit en plaatsing. Het oppervlak van de pot lijkt ook licht geëffend te zijn in dunne, horizontale stroken.

Het aardewerk behoort tot het type potbeker en kan vermoedelijk in het finaal-neolithicum geplaatst worden. Potbekers zijn grote, bijna 50 cm hoge potten met een randdiameter van ongeveer 30 cm die zowel qua decoratie als qua vorm sterk gelijken op de kleinere klok-bekers (Lehman, 1965; Lanting, 1973; Drenth & Hogestijn, 1999). Afhankelijk van de hoek van de schouder wordt onderscheid gemaakt tussen een hals-, een trompet- en een gordelpotbeker. Het exemplaar van Hansbeke behoort tot de trompetpotbekers. De rand is vaak afgerond of lichtjes afgevlakt aan de binnenzijde. Doorgaans is de volledige buitenzijde versierd met rijen of lijnen indrukken aangebracht met vingers, vingernagels, houten stokjes of kleine benen voorwerpen. De magering bestaat meestal uit kwarts, chamotte of een combinatie van beide (Lehman, 1965).

4. Overige vondsten en ^{14}C -datering

De vulling van de kuil werd volledig in bulk gelicht en naderhand nat gezeefd op maaswijdte 1 mm. Er werden geen andere scherven of (vuur)stenen artefacten aangetroffen. Wel kon een minieme fractie verbrand bot worden gerecupereerd evenals een beperkte hoeveelheid houtskool waarop een ^{14}C -datering werd verricht. Deze leverde een datering op van 3860 ± 30 BP of 2470-2200 calBC (95,4 % probability; fig. 3) dewelke overeenstemt met de relatieve datering van het aardewerk.

5. Interpretatie en vergelijking

In Vlaanderen worden potbekers iets minder vaak aangetroffen dan klok-bekers (Hoorne *et al.*, 2008). Bovendien is er doorgaans weinig of niets over de context bekend. Fragmenten van potbekers werden onder meer aangetroffen te Harelbeke (Desittere, 1970), te Lommel (Goossens, 1964), te Wintam

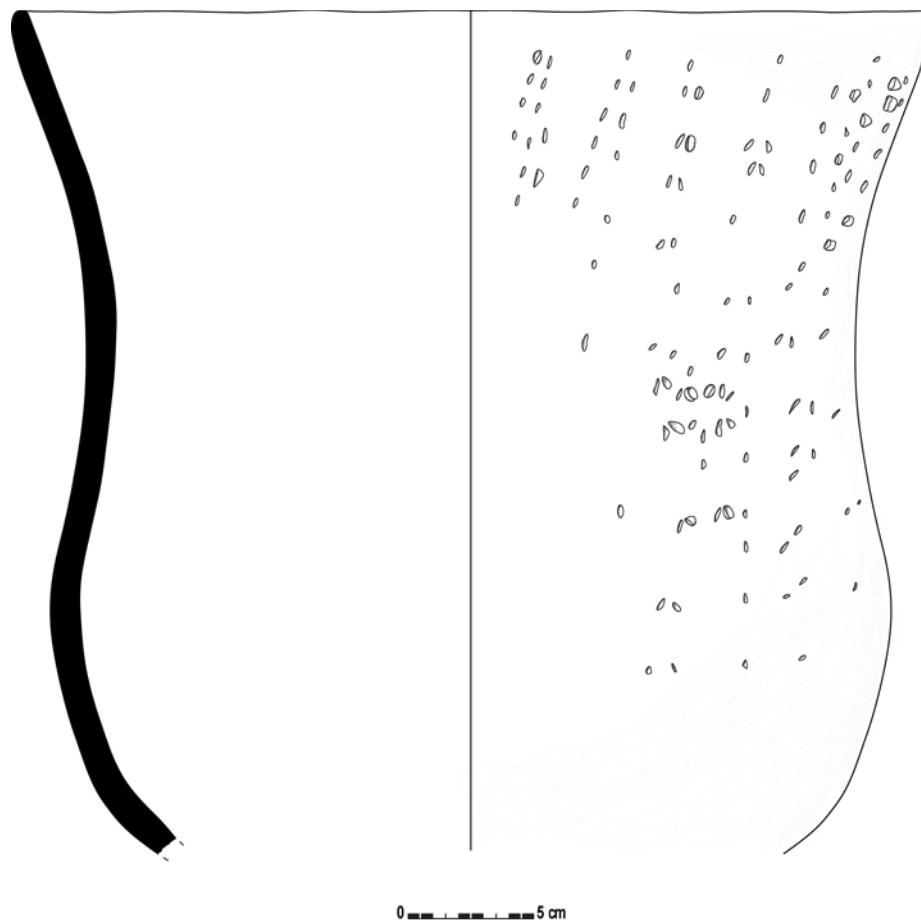

Fig. 2 — Hansbeke (Nevele): finaalneolithische potbeker (1/3).

(Sergant & Crombé, 2001), te Kruishoutem (De Laet & Rogge, 1972), te Kerkhove (Crombé, 1986) en te Ename (Ameels et al., 2003). Opmerkelijk is de gelijkenis tussen het versieringspatroon met paarsgewijze vingertopindrukken bij de laatste twee en de versiering van de potbeker uit Hansbeke.

In Nederland worden potbekers meestal als gebruiksaardewerk (i.e. voor bereiding en bewaring van voedsel) van de bekerculturen gezien; de kleinere bekers daarentegen worden in verband gebracht met de consumptie van eten en drinken (Fokkens, 1998: 104-105), met het bereiden van voedsel (Hogestijn, 1997: 33) of met een ceremoniële functie (Bloo et al., 2008: 119). Potbekers worden zowel in of nabij graven (als ritueel depot?) aangetroffen (Lehman, 1965) als in nederzettingcontexten (Drenth & Hogestijn, 2001: 319-320).

Doordat de origine van de kuil te Hansbeke onzeker is en door het ontbreken van andere archeologicae, is de interpretatie van deze potbeker niet duidelijk. Zowel een interpretatie als graf, nederzettingcontext als rituele depositie behoren tot de mogelijk-

heden. Het is evenmin duidelijk of dit een al dan niet geïsoleerde vondst is. Door de beperkte breedte van het tracé en de ingrijpende verstoringen kon er niet worden achterhaald of er andere (mogelijk) finaalneolithische sporen aanwezig waren.

6. Conclusie

Tijdens de *Aquafin*werkzaamheden werd te Hansbeke een (antropogene of natuurlijke?) kuil aangesneden. In de vulling werden 144 scherven (4.563 g) van een finaalneolithische potbeker aangetroffen. Een ^{14}C -datering op houtskool afkomstig uit de kuil leverde een datering op van 3860 ± 30 BP of 2470-2200 calBC (95,4 % probability).

Of deze potbeker wijst op de aanwezigheid van een nederzetting is niet geheel duidelijk gezien de beperkte breedte van het tracé en de aanwezige verstoringen. Eventueel lijkt het mogelijk deze vondst als grafcontext/rituele context te interpreteren, maar harde bewijzen ontbreken.

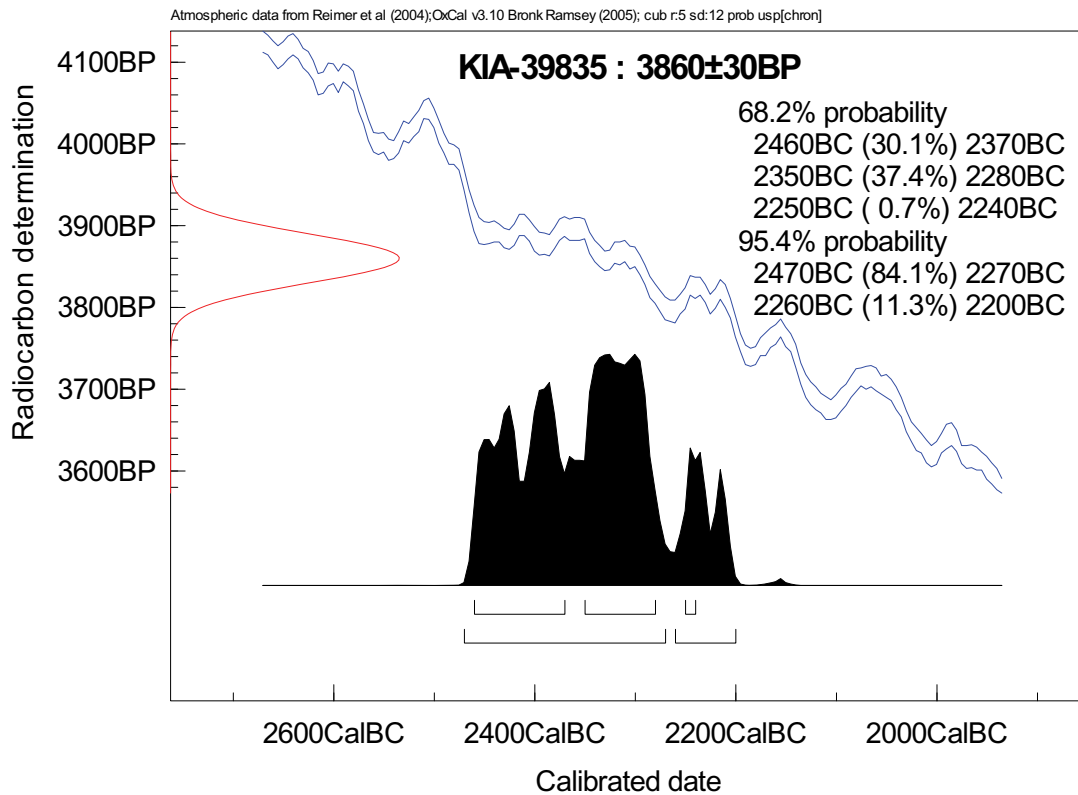

Fig. 3 — Hansbeke (Nevele): ^{14}C -datering op houtskool afkomstig uit kuil I.1.

Dankwoord

Bij deze wensen de auteurs bouwheer Aquafin nv te bedanken voor de geboden mogelijkheid tot terreinonderzoek door de Kale-Leie Archeologische Dienst en het Ename Expertisecentrum. Daarnaast zijn we ook Ph. Crombé en W. De Clercq (UGent) erkentelijk voor hun expertise. Vrijwilligers Nele Vanholme en Danny Verheye danken we voor hun geapprecieerde terreinhulp.

Bibliografie

AMEELS V., BASTIAENS J., BATS M., CROMBÉ P., DEFORCE K., HANCA K., PARENT J.-P. & VAN STRYDONCK M., 2003. Recent Steentijdonderzoek in de regio Oudenaarde (Oost-Vlaanderen, België). *Notae Praehistoricae*, 23: 61-65.

BLOO S. B. C., ZUIDHOFF F. S., WALLINGA J. & JOHNS C. A., 2008. Dating a pot beaker and the surrounding landscape using OSL dating. In: I. BERG (ed.), *Breaking the Mould: Challenging the Past through Pottery*, BAR International Series, 1861: 117-123.

CROMBÉ P., 1986. Een prehistorisch site te Kerkhove (Mesolithicum-Neolithicum). *VOBOW*, 2 (1): 9.

DE LAET S. J. & ROGGE M., 1972. Une tombe à incinération de la civilisation aux gobelets campaniformes trouvée à Kruishoutem. *Helinium*, XII (3): 209-224.

DESITTERE M., 1970. Laatneolithisch aardewerk uit Harelbeke (Prov. West-Vlaanderen). *Helinium*, X: 31-38.

DRENTHE. & HOGESTIJN W. J. H., 1999. De Klokbekercultuur in Nederland: De stand van het onderzoek anno 1999. *Archeologie*, 9: 99-149.

DRENTHE E. & HOGESTIJN W. J. H., 2001. The Bell Beaker culture in the Netherlands: the state of research in 1998. In: F. NICOLIS (red.), *Bell Beakers today. Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceedings of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy) 11-16 May 1998*, Trento: 309-322.

FOKKENS H., 1998. *Drowned Landscape. The Occupation of the Western Part of the Frisian-Drenthian Plateau, 4400 BC- AD 500*. Assen.

GOOSSENS A., 1964. Lommel : bekercultuur. *Archeologie*, 1964, 2: 67-68.

HOGESTIJN W. J. H., 1997. Enkele resultaten van het archeologische onderzoek op twee vindplaatsen van de Enkelgrafcultuur bij Winkel in de Groetpolder. In: D. P. HALLEWAS, G. H. SCHEEPSTRA & P. J. WOLTERING (eds), *Dynamisch landschap. Archeologie en geologie van het Nederlandse kustgebied*. Assen: 27-45.

HOORNE J., SERGANT J., BARTHOLOMIEUX B., BOUDIN M., DE MULDER G. & VAN STRYDONCK M., 2008. Een klok-bekergraf te Sint-Denijs-Westrem - *Flanders Expo* (Gent, provincie Oost-Vlaanderen). *Notae Praehistoricae*, 28: 99-108.

HOORNE J., Taelman E. & VANHEE D., 2009. *Archeologische opvolging Aquafin*tracé Hansbeke, januari – februari 2009. KLAD-Rapport, 13, Poeke.

LANTING J. N., 1973. Laat-Neolithicum en Vroege Bronstijd in Nederland en N-W Duitsland: continue ontwikkelingen. *Paleohistoria* 15: 216-317.

LEHMANN L. T., 1965. Placing the Pot Beaker. *Helinium*, V: 3-31.

SERGANT J. & CROMBÉ P., 2001. Steentijdvondsten uit de monding van de Rupel te Wintam. *VOBOV*, 54: 5-15.

Johan Hoorne
Noordstraat, 16
BE - 9000 Gent (België)
Johan.Hoorne@telenet.be

Evelien Taelman
David Vanhee
Kale-Leie Archeologische Dienst
Kasteelstraat, 26
BE - 9880 Poeke (België)

Joris Sergant
Universiteit Gent - Vakgroep Archeologie
Sint-Pietersnieuwstraat, 35
BE - 9000 Gent (België)
Joris.Sergant@UGent.be

Mathieu Boudin
Mark Van Strydonk
Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium
Jubelpark, 1
BE - 1000 Brussel (België)
Mathieu.Boudin@kikirpa.be
Mark.VanStrydonk@kikirpa.be